УДК 413,11

Н.Р. Акматов

К.Тыныстанов ат. ЫМУ

КЫРГЫЗ ТОПОНИМДЕРИ - ТЕ□ИРЧИЛИК МААЛЫМАТ БУЛАГЫ

(Ысыкк□л топонимиясынын негизинде)

Макалада диний табынып - сыйынуучулукка, ырым-жырымга байланыштуу жер-суу аталыштары каралат.

Топонимдер – к□пт□г□н доордун к□б□с□ жана азыгы. Тилдин жана элдин тарыхында, географияда, этнографияда, археологияда, геологияда *бай* материалдарды □з ичине камтыйт. Ошондой эле жалпы адамзат турмушунун ар бир басып □тк□н доордогу элдердин ошол ч□йр□г□, коомго болгон д□йн□ таанымын жана мамилесин билдирет. Ошондуктан азыркы мезгилде топонимиканын мааниси □т□ чо□. Совет бийлигинин жылдарында компартиянын идеологиялык саясатына байланыштуу байыркы мезгилден бери жашап келаткан кыргыз элинин тарыхы, тили, дини толук иликтенилбей окумуштуулардын к□з жаздымында калып келген. Кыргызстан эгеменд□□ мамлекет болгондон баштап, аталган маселелерге жаўыча к□зкарашта баа берїї зарылчылыгы келип чыкты.

2000-жылы Ч.□мїралиевдин «Те□ирчилик» аттуу китебинин жарык к□р□ш□, илимий ч□йр□д□ те□ирчилик терминининин ке□ири колдонулушу жана 2003-жылдын 10-11-12-ноябрында Бишкек шаарында «Те□ирчилик - алтай элдеринин д□йн□ таанымында» деген темадагы Эл аралык илимий-теориялык конференциянын □тк□р□л□ш□ — аталган макаланын жаралышына себепкер болду.

Белгилїї чыгыш тарыхчысы, академик В.В.Бартольд «Кыргыз жана Кыргызстан тарыхы боюнча тандалма эмгектер» деген эмгегинде: «Кыргыздар Орто Азиядагы э□ байыркы элдердин катарына кирет. Азыркы кезде Орто Азияда жашап жаткан элдердин ичинен тарыхта аты мынчалык эрте кезиккен бир дагы эл болбоо керек» деп жазган [2,16]. Кыргыз элинин байыркы эл экендиги азыркы мезгилде да окумуштуулар тарабынан толук далилденилди.

Кытайлык изилд□□ч□ □с□й□н ажы: «Кыргыздар байыркы заманда жалпы тїрк элдери сыяктуу шаман динине ишенип келген. Шаман деген аталма ушул динге ишен□□ч□л□рд□н башчысынын аты болуп, ошонун аты менен аталган. Татарча «Диндер тарыхы» деген китептин “Байыркы т□ркт□р жана шаманчылык” деген баяндамасында байыркы т□ркт□р *5* т□рл□□ элементке ишенген, булар - жер, жыгач, к□н, от, суу болуп кийин жер менен к□кк□ гана бириккен. Шаман дининдегилер к□ккє Те□ирине сыйынгандан сырткары дарыяга, булакка, тоого да сыйынышат, бул элементтерди келечекте боло турган иштерден кабар бере алат» деп жазат [5,114].

Орус изилд□□ч□л□р□ шаманизмди алгачкылардан болуп иликтеп, биринчи эмгектерин жаратышкан [8]. XIX кылымдын аягында, XX кылымдын башында Орто Азия элдеринин □рп-адат, салттары жана алардын ишеними болуп келген шаманизм дини изилденилет. Анын натыйжасында илимий ч□йр□д□ шаманизм, анимизм, тотемизм, фетишизм сыяктуу

терминдер пайда болгон.

Ч.□мїралиев «Теўирчилик» (2000) аттуу эмгегинде байыркы тїрктєрдїн динин атоодо «шаманизм» терминин колдонуу туура эмес, ошондуктан кыргыз илимпоздорунун ар кыл пикирлеринин ортого коюлушунун натыйжасында «те□ирчилик» термини кеўири тарагандыгын белгилеген.

Т.Чороев, К.Молдокасымов сыяктуу тарыхчылар: «Те□ир», «Те□ир кулу» «Те□ир эли» сыяктуу с□зд□рд□н Энесай эстеликтеринде учурашы бул калктын негизги дини теўирчилик экенин айгинелейт» деп карайт [6,119]. Чындыгында кыргыздар тїрк урууларынын э□ байыркысы болгону талашсыз. Алар кєкбєрї, илбирс, бугу сыяктуу айбандарды ыйык туткан тотемдери болгондугу, башка тїрктєрдєй эле кыргыздар да Те□ирге (Кєк - анын символу), жер-сууга, Чолпон жылдызга, Айга сыйынганы, отту **<u>ыйык</u>** тутканы байыркы доордон башталган. Азыркы мезгилде да те□ирчиликтин айрым белгилери Кыргызстанда жашаган кыргыздардын дилинде сакталып калгандыгын к□р□бїз. Биздин оюбузча, байыркы ишеним кыргыз элинин ар биринин канында сакталып калган болуу керек. Далил катары бакшылык, т□лг□ салуу, т□ш жоруу, жылдызга карап келечекти белгил□□, тоого, отко, даракка, булакка, к□лг□ сыйынуу, айга жїгїнїї, тїлєє єткєрїї, курмандыкка мал чалуу ж.б. сыяктуу белгилер тастыктайт. Бул белгилердин (элементтердин) бїгїнкї кїнд□ болушу - те□ирчиликтин калдыгы. Те□ирчиликтин айрым белгилери Кыргызстандын Т□нд□г□нд□ к□б□р□□к сакталып калышы □зг□ч□ кызыгууну пайда кылат. Кыргыз элинин табигат менен байланышы те□ирчилик сыяктуу байыркы убактарда пайда болгон диний ишенимдердин келип чыгышына себеп болгон.

Биздин иликт□□бїзд□ Кыргызстандын топонимиясында те□ирчиликке байланыштуу сакталып калган бир катар символикалык маанидеги топонимдердин катары белгил□□ болду.

Кыргыздар жер-сууну, жаратылышты бїтїн, ажырагыс нерсе катары эсептешкен. Анткени алардын турмуш-тиричилигиндеги муктаждыгы, б.а. к□чм□н турмушу жыл мезгили келгенде жаздоого, жайлоого, кїзд□□г□ жана кыштоого к□ч□п жашоого эгедер кылган. Ысыкк□л облусу боюнча б□г□нк□ мезгилде да жергиликт□□ болуп жашашкан кыргыз элинин ичиндеги уруулары тарабынан «Ыйык» эсептелинген жерлер катары Манжылы Ата, Чолпон Ата, Каракол Ата, Шын Ата, Жалгыз□р□к, Актерек (Актерек айыл □км□т□нд□), Хан Те□ири, Аккочкор, Актеке, Шырдакбектин кан сарайы, Экитал, Актерек (То□ районунда), Актерек (Барскоон капчыгайында), Бакалуук□л, Акбакшы, Бугу эненин мазары, Таштарата, Кокуйташ, Бууракан, Акбака, Ысыкк□л жана башка жерлерге сыйынып турушат. Бул жерлер ыйык жер катары те□ирчиликтин ар кыл белгилеринде жергиликт□□ болуп жашашкан кыргыз уруулары тарабынан сыйынылат.

Айтылган к□зкараштар далилд□□ болуу □ч□н т□м□нд□г□ маалыматтарды келтирели.

Акбака - Аксуу районунун Керегеташ айылындагы булактын, жердин аты. Кичикерегеташ айылынын жанында.

Аксуу айылынын жашоочусу Турумбаев Абдыштын айтымында, бул булактын жанында їч ачакей болуп чо□ каратал □ск□н. Талды кыйган адам к□п жашабай ооруп каза болуптур. Мурунку мезгилдерде бул булактан акбака чыгып турган, жер титир□□д□н кийин чыкпай калган [10 б.].

Жергиликтїї айтуучулардын к□пч□л□г□ бул жерди “Ыйык жер” катары

т□ш□н□ш□п, □з мезгилинде Кыдыр Аке ушул булакка келип талдын т□б□н□ к□п эс алып жаткан керемет жер болгондугун айтышат.

Акбакшы - Тоў районундагы тоонун, жердин аты. Бул жердин баш жагы токойлуу келет. Мурунку мезгилде к□чт□□ жыландар к□п болгон жер [3 б.].

Жергиликт□□ элдер ыйык жер катары сыйынышат.

Аккочкор - Жети□г□з районунун Жети□г□з айыл □км□т□н□ караштуу айылдын аты. Карак□□г□й тоосунун чыгыш тарабында жайгашкан.

Элдик уламыштарга караганда, пайгамбар єз баласын курмандыкка чал ганы жаткан мезгилде, айылдын жогору жагындагы тоодон бир ак теке, ак кочкор пайда болот. Пайгамбар курмандыкка ошол ак текени чалат. Ошол окуядан кийин, ак кочкор пайда болгон жер, айыл Аккочкор деп аталып калган [6 б].

Биздин иликт□□б□зд□ Жети□г□з районунун Карак□□г□й тоосунун батыш тарабындагы д□ў жердин (тоонун) аты Актеке деп аталары белгил□□ болду. Бул жер Чоўкызылсуу айылынын сол жагындагы кире беришинде жайгашкан.

Чо□кызылсуу айылынын жашоочуларынын айтымдарына караганда, ушул жерге жапайы бир теке келип, дайыма оттоп турган. Жергиликт□□ элдер бул текени ыйык эсептешип, атууга тыйуу салышкан. Кийин ал теке к□р□нб□й калат. Ошол себептен актеке оттогон «Ыйык жер» Актеке деп аталып калган [4 б.].

Карак□□г□й тоосунун чыгыш жана батыш тараптарындагы жерлердин бирдей аталышы жана жергиликтїї элдер тарабынан ыйык жерлер катары т□ш□нд□рм□ бер□□л□р□ □зг□ч□ кызыгууну пайда кылат. Аккочкор, Актеке сыяктуу жер аталыштарынан тотемдик т□ш□н□кт□рд□н жергиликт□□ элдерде сакталгандыгы байкалат. Актерек — Жети□г□з районунун Актерек жергиликт□□ □залдынча башкаруусуна караштуу айылдын, суунун, Барскоон капчыгайындагы жердин жана То□ районунун Кызылтуу айылындагы суунун, жердин аттары. Жетиєгїз районундагы Актерек айылындагы Актерек к□л жээгинде жайгашкан. Азыркы мезгилдеги чарбанын гаражынын жанында.

Жоокерчилик мезгилде ал жерде к□п адамдардын каны аккан. Ошондуктан бул жерде □ск□н теректер кыпкызыл болуп □с□т. Кээ бир адамдар бул теректи кыйганда турмуштары бузулуп, адам касиетинен ажырап калышкан. Акыры айыкпас дартка чалдыгып, □л□мг□ дуушар болушкан. Ошол себептен бул терек ыйык терек аталып, жергиликт□□ уруу элдери дайыма сыйынып турушат [9 б.].

То□ районундагы Актерек топоними ж□н□нд□ да ушундай мазмундагы уламалар кездешет. То□ районунун Т□ртк□л айылынын жашоочусу Аралбаев Т□л□м□шт□н айтымында, Актерек мазар терек болгон. Аны кыйган адамдар тез эле ооруга чалдыгып, каза болушкан. Теректен кадимки адамдын канына окшош суюктук б□л□н□п турат. Теректи канча кыйса да, кайра □с□ берет. Эр Табылды жарадар болгондо, □рг□□ алып, дарыланып айыккан жер [3 б.].

Жет□г□з районунун Барскоон капчыгайындагы Актерек топоними жогорудагы берилген элдик уламаларга окшош чечмеленилет. Барскоон айылынын тургуну С.Сагалиевдин айтымында, бул жер Эр Табылдынын актереги деп аталат [8 б.]. Ал Табылдынын жарадар болгон жери катары ушул ыйык жерди белгилейт. Жергиликтїї бапа уруулары бул жерге да

сыйынышат.

Бакалуук□л - Сарыжаз сыртындагы ыйык к□лдїн аты.

Мурунку мезгилде бул к□лд□ ак бака чардап турган. Сарыжаз жолу салынып жатканда, ак бака башка жакка ооп кеткен. Бул к□лдїн касиетинин к□чт□□л□г□н□н жол салууда колдонулган жардырууда чоў таш к□лдїн ичине т□шп□й, жээгине т□шк□н. К□лдун суусунун дарылык касиети да бар болгондуктан, к□пч□л□к жердик адамдар, ж□рг□нч□л□р ички органдарын дарылоо □ч□н колдонушат [7 б.]. Ыйык жер катары ж□рг□нч□л□р бул к□лг□ т□н□ш□п, касиетине сыйынышат.

Бугу Эненин мазары — Т□п районунун Токтоян айылындагы ыйык жердин аты. Карасекинин жогору жагындагы тоодо жайгашкан. Бул жерде мазар бар. Мазарга тал □с□п чыккан. Жергиликтїї элдер, бакшылар (молдолор), к□з□ ачыктар жана чет□лк□л□к туристтер дагы барып сыйынышат [5 б.].

Бууракан — Аксуу районундагы тоонун, жайлоонун жана таш жердин аты. Алмалуунун ичинде.

Тоодогу бул таш атайын койгондой болуп, тик бийиктиги аркылуу □зг□ч□л□н□п турат. Таш — т□рт бурчтуу, беттери жылмакай келет. Жайлоосунда булактары, кыялары к□п. Жайлоодогу таштан тоонун боздогонундай □н чыгат. Ошол □зг□ч□л□г□н□н улам, к□пч□л□г□ т□р□б□г□н аялдар ыйык жер катары сыйынышат [10 б.]. Аталган жерлерде к□п жылдар малчылык менен кесип кылган Турумбаев Абдыштын айтымында, кай бир□□л□р ушул ташка келип сыйынышкандан кийин, бала к□р□шк□н Дулдултоо - Ысыккєл районунун Орто□р□кт□ айылынын тоосундагы ыйык жердин аты.

Бул тоодо пайгамбардын тулпары оттогондуктан, чєп чыкпай, такыр болуп калган [11 б.].

Башка жерлерден □зг□ч□л□нг□н ыйык жерге Саяк, Бугу урууларынын элдери сыйынып турушат.

Жалгыз□р□к—Жетєгуз районундагы айылдын аты. Айылдын тоосунда жалгыз т□п □рїк □ск□н. Ыйык жер. □рїкт□ кыйууга эч ким даай алган эмес [2 б.] Айылда жашашкан Д□□л□с уруулары Жалгыз □рїкк□ сыйынып турушат.

Кокуйташ — Аксуу районунун Акбулу□ айылындагы ыйык жердин аты. К□л□м□ бир б□лм□д□й болгон ташты кескенде, «Кокуй!» деген □н чыгып, кан куюлат. Ошол окуядан кийин, бул жер Кокуйташ деп аталган [7 б.].

Бул жерге барып таш менен иштеген адамдар сыйынышат.

Кулгуна - То□ районунун Т□ртк□л айылынын чыгышындагы булактын аты. Булактын суусу муздак. Булакты ак бака чыгып кайтарып турган. Жанында мазар бар. Андан бак □с□п чыккан [3 б.]. Булакка жергиликт□□ Кыдык уруулары сыйынышат.

Таштарата Ысыкк□лдїн т□шт□г□нд□: То□, Кажысаз, К□кбел □р□□нд□р□ менен чектешет. Таштарата тоосу То□ жана Тосор сууларынын аралыгында кендик багыт боюнча 24 чакырымга созулуп жатат. Э□ бийик жери 3908 м Таштарата чокусу [7,273].

Жер-суунун ээси Таштаратага 2005-жылы атайын указ менен расмий т□рд□ ыйык жер Таштарата наамы ыйгарылды.

Кан Те□ири (Хан Те□ири) — Борбордук Тяньшандын э□ бийик б□л□г□нд□ жайгашкан тоо. Тоодогу чоку да ушундай аталышта аталган.

Пирамида т□р□нд□г□ чокунун бийиктиги 6995 метр [7,118]. Байыркы мезгилден бери мекендеп келген ысыккєлд□к, текестик, сарыжаздык кыргыздар бул жерди Кантоо т□р□нд□ аташкан. Окумуштуулар Э.М.Мурзаев, С.□.□м□рзаковдор тарабынан топоним тоонун, чокунун □т□ бийиктигинен келип чыгып, «тоолордун каны (падышасы)» деген т□ш□н□кт□ туюндурары к□рс□т□лг□н [7,118]. Окумуштуулардын талдоолорунда илимий тактык бар. Топоним - Те□ирдин, Асмандын каны деген мааниде келип чыккан.

Шырдакбектин кан сарайы – То□ районунун Кажысай айылынын аймагындагы ыйык жердин аты. Ыйык жер катарында аймактын эли дайыма сыйынышат [3 б.].

Ысыкк□л — Кыргызстандын тїндїк-чыгышында жайгашкан э□ ири к□л. К□□г□й жана Тескей Алатоолору менен курчалган.

Окумуштуулар Э.Мурзаев жана С. □м□рзаковдор тарабынан Ысыкк□л - ыйыкк□л деген мааниде чечмеленилген [9,92-94]. Алар гидронимдин "ыйык" мааниси азыркы кыргыз тилинде унутулуп калгандыгын, бирок айрым сибирдик т□рк тилдеринде сакталгандыгын белгилешет. Чындыгында, алтай тилинде ытык, тува тилинде ыдык. хакас тилинде ызых, кыргыз тилинде ызык т□р□нд□г□ с□зд□р «ыйык, азиз, керемет, курман, фетиш» деген маанилерде колдонулган.

Азыркы жергиликтїї кыргыздарда Ысыкк□лдїн синоними катары "Касиеттїїк□л", «Ыйыкк□л» деп да атай берїї учурлары бар. Бул жерди байыртадан мекендеп келген кыргыз уруулары Ысыкк□лг□ колу-бетин гана жууп, касиетине дайыма сыйынып келишкен.

Экитал - Ысыкк□л районунун Орто□р□кт□ айылынын аймагындагы ыйык жердин аты.

Бул жерде Пайгамбардын желеси аталган эки тал □ск□н. Эки талдын бирин кыйса, кайра те□ жарыша □с□ берген. Ошондуктан бул жер ыйык жерге айланып, теректи кыйган орус, казак, кыргыз жана башка улуттар да к□п жашаган эмес [11 б.].

Жогорудагы ыйык жерлерден сырткары этнограф, т□рколог С.М.Абрамзондун этнографиялык экспедициясында жазып алган маалыматтарындагы ыйык жерлерге токтололу.

Абрамзонго Чолпонатадан бир молдо т□м□нк□д□й маалымат берет: Арсланбаптын (Тїштїк Кыргызстандагы белгилїї мазар) жети уулу болгон. Ыйык атанын жети уулунун коюлган жерлери да ыйык жерлер аталган: 1) Ойсулата (Кулжа шаарында), 2) Караколата (Каракол суусунун жээгинде, азыр ал жер бейит), Шыната (Ысыкк□лдїн к□□г□й жээгинде), 4) Манжылы ата (Ысыкк□лд□н тескей жээгинде), *5)* Чолпон ата (Ысыкк□лд□н к□□г□й□нд□г□ к□р□н□кт□□ мазар), б) Кочкор ата жана 7) Олуя ата (азыркы Жамбыл шаарында)» [1 ,320—321].

Чолпон ата наамында Ысыкк□л облусундагы шаардын, суунун аты бар. Бул аталыш Чїй облусунун Кемин районунда да суунун, жердин аттары катары кездешет (масштабы: 1: 200 000 карта боюнча).

Ыйык Чолпонатада эки булак: биринчиси муздак, экинчиси жылуу суу чыккан жана дарактар, ичке жыгач, теректер □ск□н. Бул жерге ооруган адамдар, т□р□б□г□н аялдар жума к□н□ келишип, т□н□п мазарга сыйынышат. Ысыкк□л районунун Чоў□р□кт□ айылынан Торайгыр айылына

чейинки жашаган жергиликт□□ элдер Кудайга жалынып, т□л□□ □тк□р□ш □ч□н ушул д□б□г□ келишет [4,779-780].

Тоў районундагы Манжылыата мазарына да жергиликтїї элдер ыйык жер катары сыйынышат. Жин оорусу менен ооругандар жана т□р□б□г□н аялдар, к□з тий□□, к□з оорулар дарыланышат. Бул жерден бакшылар (молдолор) кыргыздар □ч□н жакшы дубаларды (куран) окушат жана та□ атканга чейин зикир чалышып, зыяндуу к□чт□рд□ айдашат. Алар □зд□р□н бакшы эмес, молдо катары к□р□ш□т [3 б].

Шыната (же Ышната) мазары Тїп районунун азыркы Фрунзе айылынан аккан суунун боюндагы мазар.

Айыл аты Фрунзе аталганга чейин Ышната деп аталган. Ч.Валихановдун Ысыкк□лг□ келип, жазып калтырган тексттинде суунун жээгинде башка жерлерге салыштырмалуу Шыната тал-теректїї келгендиктен, ыйык жер катары к□рс□т□л□т [3, 273]. Тарыхый-санжыралык маалыматтарда, Бугу уруусу менен Сарыбагыш урууларынын жа□жалы ушул жерде болуп, Ышната суусунун жээктери адамдын с□□кт□р□н□ толуп к□мб□зг□ айланган [3, 273].

Жергиликтїї болуп жашашкан кыргыздар, казактар, карачай жана башка элдер бул жерди ыйык жер катарында сыйынышат.

Жыйынтыктап айтканда, жер-сууга сыйынуу ж□р□лг□л□р□н шарттуу т□рд□ т□м□нд□г□д□й б□л□шт□р□□г□ болот:

1) Булакка, к□лг□ сыйынууга байланышкан топонимдер: Акбака, Бакалуук□л, Кулгуна, Ысыкк□л.

2) Тоого, жерге сыйынууга байланыштуу топонимдер: Кантеўири, Таштарата, Дулдултоо, Шырдакбектин кан Сарайы, Акбакшы.

3) Тотемдик элементтерге, жаныбарларга карата: Аккочкор, Актеке.

4) Ташка карата: Бууракан, Кокуйташ, Кулаганташ, Буркан.

5) Даракка карата: Жалгыз□р□к, Актерек (Барскоон капчыгайында), Актерек (Жети□г□з районундагы Актерек айылында), Актерек (Тоў районунда), Экитал.

6) Бейиттерге, мазарларга сыйынууга байланыштуу: Чолпоната, Манжылыата, Караколата, Шы□ата (Ышната), Кыркшейит, Кызкоргон жана башка топонимдер кирет.

Иликт□□г□ алынган жер-суу аттарындагы маалыматтардан байыркы замандардан бери кылымдар бою жашап келе жаткан кыргыз элинин байыркы диний ишенимдеринин айрым белгилери (булакка, к□лг□, даракка, жаныбарларга, тоого, ташка ж.б.) туурасында кабар берилип жаткандыгына к□б□ болдук.

2003-жылы жай мезгилинде, Чолпонатада □тк□р□лг□н Кыргыздардын элдик курултайында курултайдын катышуучулары Ысыкк□лг□ сыйынышкандыгы бардыгыбызга белгилїї.

Демек, б□г□нк□ к□нд□ да те□ирчиликтин элементтеринин болушу, кыргыз элинин салтында сакталып калган.

Те□ирчилик — кыргыз элинин байыркы мезгилден бери келаткан дїйнє таанымы. Ошол себептен топонимдерде к□пт□г□н баалуу маалыматтар сакталып калган. Ошондуктан кыргыз топонимдери - те□ирчилик таанууда бай маалыматтагы каражат болору аныкталды. Бул маалыматтар

географияда, ааламтаануу, кыргыз тилтаануу жана **тарых** илимдериндеги илимий ч□йр□л□рд□ кеўири колдонулушу ыктымал.

Жергиликтїї информатор-баяндоочулардын тизмеси:

1. Азиз уулу Шаабайдын айтуусу боюнча, 1920-жылы туулган, манасчы, санжырачы, Арык уруусунун Баймулу уругунан, Їчкайнар айылынын тургуну.

2. Айтмамбетов Калыйдын айтуусу боюнча, 1926-жылы туулган, билими орто, малчылык менен кесип кылган, Д□□л□с уруусунун Темиржан уругунан, Чоўкызылсуу айылынын жашоочусу.

3. Аралбаев Т□л□міштїн айтуусу боюнча, 1935-жылы туулган, орто билимд□□, чарбада бухгалтер, склад башчысы болуп иштеген, Кыдык уруусунун жакшылык уругунан, атасы жамакчы болгон, Т□ртк□л айылынын жашоочусу.

4. Кендирбаев Баямандын айтуусу боюнча, 1960-жылы туулган, билими атайын орто, кесиби зоотехник, айыл башчысы болуп иштейт, Д□□л□с уруусунун Казанбак-токонай уругунан, Чонкызылсуу айылынын жашоочусу.

5. Кулумбай уулу Молдокматтын айтуусу боюнча, 1923-жылы туулган, жогорку билимдїї, санжырачы, Бугу уруусунун токоч уругунан. Талдысуу айылынын жашоочусу.

6. Мамбетакунов Динилдин айтуусу боюнча, 1931-жылы туулган, билими атайын орто, мергенчи, геологияда иштеген, айылдык молдо, Бугу урусунун бирназар уругунан, Жети□г□з айылынын тургуну.

7. Мусаев Карачтын айтуусу боюнча, 73 жашта, кесиби зергер уста, сыртта айдоочу болуп иштеген, арык уруусунун ондон уругунан, Акбулак айылынын жашоочусу.

8. Сагалиев Сапардын айтуусу боюнча, жогорку билимдїї, тарых мугалими болуп иштейт, Бапа уруусунан, Барскоон айылынын жашоочусу.

9. Сагымбаев Мусагулдун айтуусу боюнча, 1942-жылы туулган, жогорку билимдїї, агроном, санжырачы, К.Жетимишбаев атындагы тарых музейинин директору, Желден уруусунун Азарбек уругунан.

10. Турумбаев Абдыштын айтуусу боюнча, 1926-жылы туулган, малчы болуп эмгектенген, арык уруусунун Баймулу уругунан, Керегеташтык, Аксуу айылынын жашоочусу.

11. Шадыбаев Уркалыйдын айтуусу боюнча, 1941 -жылы туулган, билими атайын орто, к□п жылдар мергенчилик менен кесип кылган, айдоочу болуп иштеген, Бугу уруусунун койтубас уругунан, Чоў□рїктї айылынын жашоочусу.

Шарттуу т□рд□ кыскартылган [11 б.] сыяктуу белгилер — 11 -катардагы баяндоочу дегенди билдирет.

АДАБИЯТГАР

1. Абрамзон С.М. Киргизы и их этногенетические и историко-культурные связи. -Ф.,1990.
2. Бартольд В.В. Кыргыз жана Кыргызстан тарыхы боюнча тандалма эмгектер. -Б., 1997.
3. Валиханов Ч. Избранные произведения. -Алмата, 1959.

4. Карасаев К. Камус Наама. -Б., 1996.
5. Кыргыздар. 2-том. -Б.,1993.
6. Кыргызстан энциклопедиясы. -Б., 2001.
7. Кыргыз жергеси энциклопедиясы. -Ф., 1990.
8. Михайловский В.М. Шаманство. -М.,1992.
9. Мурзаев Э.М., Умурзаков С.У. Гидронимы Иссык-Куль и Байкал. -Изв.А.Н. СССР. (Сер.геогр.) №6. 974, с.92 - 94.
10. мїралиев Ч. Теўирчилик. -Б., 2000.